

Тема: Хәзерге заман хикәя фигуралары мәгънәләре

Хикэя фигыль турында раслаулар

Дәрес башына кадәр	№	Раслаулар	Дәрес азагында
	1	Хикэя фигыль эш яки хэлнең сөйләм вакытында (хәзерге), сөйләм вакытына кадәр (үткән) һәм сөйләм вакытыннан соң (килчәк заманда) үтэлүен яки үтәlmәвен белдерә.	
	2	Хикэя фигыльнең 3 заман формасы бар.	
	3	Хәзерге заман хикэя фигыль – эш яки хэлнең сөйләм вакытында үтэлүен яки үтәlmәвен белдерә торган фигыль.	
	4	Хәзерге заман хикэя фигыль 2 төрле ясала: 1) –а, -ә 2) –ый, -и кушымчалары ярдәмендә	
	5	Хәзерге заман хикэя фигыль төрле юнәлешләрдә килә, барлыкта-юклыкта килә, зат-сан белән төрләнә.	
	6	Жөмләдә хәбәр булып килә.	
	7	Хәзерге заман хикэя фигыль 4 төрле мәгънәдә кулланыла: - сөйләп торган вакытагы эш яки хэлне белдерә; - һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә; - үткәндә булган эш хәлләрне җанландыру өчен; - килчәктә һичшиксез үтәлчәк эш-хәлләрне белдерү өчен	

Хэзерге заман хикэя фигыль 4 төрле мәгънәдә кулланыла:

1. Хэзерге заман хикэя фигыль **сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне** белдерә:

- Нигә болай бик әкрән **кайтасыз**, Талип абзый?

Мидхәт аны куып җитеп, янәшә атлап китте.

- Ишетәсеңме, нинди шәп **уйный**.

2. Хәзерге заман хикәя фигыль **һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне** белдерә:

1) Яфраклар **коела**, яфраклар...

Нәкъ шулай ел саен бу нәрсә...

Күбәләк шикелле талпынып

Очалар, аз гына җил бәрсә...

2) Крестьян баласы, ир бала булса,
җиде яшытән атка, тырмага, сабанга
йөри башлый. Сигездә-тугызда
утауга, уракка **кушалар**.

3. Хәзерге заман хикәя фигыль
үткәндә булган эш хәлләрне
жанландыру өчен дә кулланыла.

М-н, 922 нче елның маенда
Болгарга ерак Багдаттан илче **килә**.
Болгар рәсми төстә ислам дине **кабул**
итә һәм заманында иң зур, көчле
дәүләтләрнең берсе белән
дипломатик мөнәсәбәтен
урнаштыра.

4. Хәзерге заман хикәя фигыль
киләчәктә һичшиксез үтәләчәк
эш-хәлләрне дә белдерә ала:

- Менә нәрсә, Лотфулла абзый.
Иртәгә биредә савучылар,
терлекчеләр белән җыелыш
үткәрәбез.

Хэзерге заман хикэя фигыль

4 төрле мәгънэдә кулланыла:

1. сөйләп торган вакытагы эш яки хәлне белдерү өчен;
2. һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерү өчен;
3. үткәндә булган эш хәлләрне җанландыру өчен;
4. киләчәктә һичшиксез үтәлчәк эш-хәлләрне белдерү өчен.

Мисаллардан күренгәнчә, хэзерге заманның мәгънәсе сөйләмдә, җөмлә эчендә ачыклана.

Дәреслек буенча эш.

67 нче бит. 126 нчы күнегү.

Бирем: Тексттан хәзерге заман хикәя
фигыльләрнең мәгънәләрен табып
аңлату.

Үрнәк: **яза** - хәзерге заман

ХИКӘЯ

фигыль, үткәндә булган
эшне белдерә, III зат
берлектә.

- **Йөзә** – хәзерге заман хикәя
фигыль, һәрвакыт булып торган
эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Кар ашый** - хәзерге заман хикәя фигыль, һәрвакыт булып торган эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Өйрөтөмө** - хэзерге заман хикәя фигыль, үткөндө булган эшне белдерә, III зат берлектә.

- **Белмисең** - хәзерге заман хикәя
фигыль, сөйләп торган
вакыттагы хәлне белдерә, II зат
берлектә.

- **Болай итәм** - хәзерге заман хикәя фигурь, киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эшне белдерә, 1 зат берлектә.

- **Кертәм** - хәзерге заман хикәя
фигыль, киләчәктә
һичшиксез үтәләчәк эшне
белдерә, 1 зат берлектә.

- **Барам** - хэзерге заман хикэя
фигыль, килэчэктэ һичшиксез
үтэлэчэк эшне белдерэ, I зат
берлектэ.

- **Алып кайтам** - хәзерге заман хикәя фигурь, киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эшне белдерә, I зат берлектә.

- **Утыртам** - хэзерге заман хикэя фигыль, килэчэктэ һичшиксез үтэлэчэк эшне белдерэ, I зат берлектэ.

Каршы күрше белән эш.

1. Кәгазьләрдә 4 фигыль язабыз. Шунның 3 се – хәзерге заман хикәя фигыль булсын, 1 се – фигыльнең башка төркемчәсе булсын. Башка сүз төркеменнән булса да ярый.
2. Бу артык сүзнең астына сызабыз.
3. Партнерлар белән кәгазьләрне алмашабыз. Артык сүзнең астына сызабыз.

Иңбаш күрше белән эш.

Артык сүз турында фикерләшү. 30 сек.

Ял итеп алыҥк

Индивидуаль эш

Бирем: Хәзерге заманның **киләчәк эш**
мәгънәсендә килүенә жөмлөләр төзү.

№1

иртәгә,
спортзал,
түгәрәк

№2

иртәгә,
Көзгә бал,
кызлар

№3

тиздән
каникулла
р

№4

кичкә,
дәрес

№5

6 нчы дәрес,
физ-ра
дәресе,
волейбол

№6

бүген,
китапханә

Тест. Хэзерге заман хикэя фигыльнең мәгънэләре.

1. Бу жөмлэдә хэзерге заман хикэя фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

Бүгеннән без чын-чыннан үз эшебезгә тотынабыз. (М.Ә.)

- 1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә;
- 2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә;
- 3) үткәндә булган эш хәлләрне җанландыруны белдерә;
- 4) киләчәктә һичшиксез үтәлчәк эш хәлләрне белдерә.

2. Бу жөмлөдө хэзерге заман хикэя
фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

- **Нишләп йөрисең?**

- **Мин Ленаны эзим, таба алмыйм.** (Ә.Б.)

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне
белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган
эш-хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне
җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез

үтәлчәк

эш-хәлләрне белдерә.

3. **Хатны укыгач, Гатаулла абзый юлга чыга** жөмләсендә хәзерге заман хикәя фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне белдерә;

2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә;

3) үткәндә булган эш хәлләрне җанландыруны белдерә;

4) киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш-хәлләрне белдерә.

4. Бу жөмлөдө хэзерге заман хикэя
фигыльнең кайсы мәгънәсе белдерелә:

**Шапырай карт жәйләрен ферма көтүен
көтә, ә кышларын каравылда тора. (М.Х.)**

- 1) сөйләп торган вакыттагы эш яки хәлне
белдерә;
- 2) һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-
хәлләрне белдерә;
- 3) үткәндә булган эш хәлләрне
жанландыруны белдерә;
- 4) киләчәктә һичшиксез үтәләчәк
эш-хәлләрне белдерә.

Жавапларны тикшерәбез.

1. 4

2. 1

3. 3

4. 2

Хикэя фигыль турында

раслаулар

Дәрес башына кадәр	№	Раслаулар	Дәрес азагын-да
	1	Хикэя фигыль эш яки хэлнең сөйләм вакытында (хәзерге), сөйләм вакытына кадәр (үткән) һәм сөйләм вакытыннан соң (киләчәк заманда) үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә.	
	2	Хикэя фигыльнең 3 заман формасы бар.	
	3	Хәзерге заман хикэя фигыль – эш яки хэлнең сөйләм вакытында үтәлүен яки үтәлмәвен белдерә торган фигыль.	
	4	Хәзерге заман хикэя фигыль 2 төрле ясала: 1) –а, -ә 2) –ый, -и кушымчалары ярдәмендә	
	5	Хәзерге заман хикэя фигыль төрле юнәлешләрдә килә, барлыкта-юклыкта килә, зат-сан белән төрләнә.	
	6	Жөмләдә хәбәр булып килә.	
	7	Хәзерге заман хикэя фигыль 4 төрле мәгънәдә кулланыла: - сөйләп торган вакыттагы эш яки хэлне белдерә; - һәрвакыт булып торган яки кабатланган эш-хәлләрне белдерә; - үткәндә булган эш хәлләрне җанландыру өчен; - киләчәктә һичшиксез үтәләчәк эш-хәлләрне белдерү өчен	

1. “Дәрес башына кадәр” һәм “Дәрес азагында” дигән баганаларны чагыштырыгыз. Сезнең фикерләр үзгәрдеме? Ни өчен?

2. Кайсы раслаулар сезнең өчен иң мөһиме? Ни өчен?

Йомгаклау өлөшө.

- Бүгөн дэрестө нэрсэ өйрөндөк?
- Нинди темаларга сөйлөштөк?

Игътибарыгыз өчен
рәхмәт!

